

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

ISSN: 1857-7342

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

Издавачки совет

д-р Саша Митрев
д-р Кирил Цацков
д-р Кирил Барбареев
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков
м-р Верица Јосимовска

Редакциски одбор

д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков

Главен и одговорен уредник

д-р Кирил Цацков

Единица на Универзитетот
Институт за историја и археологија

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „Европа 92“ - Кочани
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Институт за историја и археологија
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

СОДРЖИНА

м-р Александар Донски ВОБЕД	7
д-р Тодор Чепреганов, д-р Ѓорѓи Чакарјаневски МАКЕДОНИЗМОТ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	9
д-р Кирил Цацков НЕОДМИНЛИВАТА ПЕДАГОШКА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО ШТИП И ВО ПРИЛЕП.....	17
д-р Ѓорѓи Малковски ПРОПАГАНДИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	25
д-р Силвана Сидоровска-Чуповска ПРОСВЕТАТА ВО ШТИП ВО ВРЕМЕТО НА ПРЕРОДБАТА	31
д-р Александар Илиевски ПЕДАГОШКО-АНДРАГОШКАТА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	41
д-р Михајло Георгиевски ПРОСВЕТИТЕЛСКИТЕ ПОГЛЕДИ НА КРАТОВСКИОТ УЧИТЕЛ ДИМИТАР ПОП ЈОСИФОВИЧ, СОВРЕМЕНИК НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, ИЗНЕСЕНИ ВО НЕГОВИТЕ РАКОПИСИ ОД 1858 И 1869 ГОДИНА.....	51
м-р Дора Јурукова ЗНАЧЕЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ЗА УЧИТЕЛСКАТА ДЕЈНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА	57
д-р Наташа Котлар-Трајкова МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ И ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЈКОВ	61
д-р Билјана Ристовска-Јосифовска ИСТОРИСКИТЕ ПРЕСЕЛБИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА (втората половина на XIX и почетокот на XX век).....	67

проф. Трајче Мицески, спец. Роберт Конески, дипл.теолог ЕДУКАТИВНО-МЕНАџЕРСКО-ЛИДЕРСКИТЕ ОДЛИКИ НА ДИРЕКТОРОТ НА НАРОДНОТО УЧИЛИШТЕ ВО ПРИЛЕП (1874-1877) - ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	73
д-р Зоранчо Малинов ФОЛКЛОРНИ И ЕТНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ ПУБЛИКУВАНИ ОД ШТИПЈАНИ КОН КРАЈОТ НА XIX ВЕК	85
д-р Снежана Јованова-Митковска НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА „ЗВУЧНАТА МЕТОДА“ НА КОВАЧЕВ	97
д-р Александар Трајановски НАРОДНООПШТИНСКИ И ПЕДАГОШКО-БОГОСЛОВСКИ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА КОН СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК (ПО ПРИМЕРОТ НА УЧИТЕЛСТВУВАЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, Д. МИЛАДИНОВ, СЛ. ДИНГОВА, К. ШАПКАРЕВ И ДРУГИ)	109
д-р Валентина Миронска-Христовска УЛОГАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО МАКЕДОНСКАТА ПРОСВЕТНА ТРАДИЦИЈА	123
м-р Елена Јосимовска УЧИЛИШТАТА ВО ШТИП ПРЕД И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	133
м-р Ванѓа Димитријева ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ЗНАЧЕЊЕТО НА НЕГОВАТА ЛИЧНОСТ ВО КУЛТУРНОТО ПОЛЕ НА МАКЕДОНИЈА.....	137
м-р Ирена Китанова ЕТИЧКО-ЕСТЕТСКИТЕ СЕГМЕНТИ ВО БУКВАРОТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	141
Донче Ефремов, Емилија Корунска ЈОСИФ КОВАЧЕВ И НЕГОВОТО ВРЕМЕ.....	145
м-р Оливер Цацков ЈОСИФ КОВАЧЕВ - УЧЕНИК И УЧИТЕЛ.....	151

м-р Ленче Насев ПОГЛЕД КОН ЖИВОТОТ И ДЕЛНОСТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ – ИСТАКНАТ МАКЕДОНСКИ ПЕДАГОГ И РЕФОРМАТОР ОД ШТИП	155
Иван Котев, Милена Цацкова ПРЕРОДБЕНСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО И УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА АРСЕНИ КОСТЕНЦЕВ	163
м-р Верица Јосимовска ДЕЛАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ВРЕМЕТО ВО КОЕ ГИ СОЗДАВАШЕ	175
м-р Кире Филов РАЗВОЈОТ НА ПРОСВЕТНАТА ДЕЈНОСТ ВО ШТИП ПРЕД, ЗА ВРЕМЕ И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	179
Лидија Камчева ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ И НЕГОВОТО УЧИТЕЛСТВУВАЊЕ ВО ШТИП	185
м-р Марија Коцева ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА УЧИТЕЛИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	191

ИСТОРИСКИТЕ ПРЕСЕЛБИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА (втората половина на XIX и почетокот на XX век)

Миграциските процеси во целина се исклучително комплексни и со свои внатрешни специфики, кои, за да се разберат, мора да бидат анализирани во поширок историски контекст. Преселбите на Македонците низ историјата се среќаваат со различни именувања (Вражиновски Т., 2001: 6-7), а во текот на XIX век тие се одвивале во разни правци: кон балканските земји, Египет, Америка итн. и според критериумот на мотивите и на желбите, тие се со комбиниран карактер. Според типот, политички мотивираните преселби и особено бегалските бранови доминираат во периодот по Кресненското востание (1878), како последица на лошата безбедносна ситуација и теророт, немирите, востанијата, пропагандите, војните и меѓународните одлуки. Македонското иселеништво го наоѓаме низ балканските и европските земји, Египет, Турција, во прекуокеанските земји.

Трајното иселување, освен од лични причини, во голема мера зависело од условите за враќање и работа во матичната земја, како и од можностите за обезбедување егзистенција и адаптација во новата средина. Доколку иселеникот имал фамилија, важен услов било и создавањето услови за доведување на членовите на семејството и нивното приспособување (особено на жената). Потрагата по безбедна средина за живеење неминовно водело и кон решавање на основните егзистенцијални проблеми што претпоставува започнување со работа заради опстанок и заработка (без оглед дали се работи за краткотрајно мигрирање или за долготрајно и постојано населување). Прифаќањето и приспособувањето во новата средина било овозможувано и олеснувано со помош на претходно преселените (роднини и други сонародници), кои им обезбедувале поддршка на новодојдените. По емигрирањето од татковината, иселениците обично се движеле во кругот на македонската емиграција, здружени во културни и образовни асоцијации и организации, честопати развивајќи жива публицистичка дејност. Посебно место има печатот, на јазиците на земјите во кои престојувале, па дури и на македонски јазик.

Македонците поинтензивно мигрирале кон Бугарија, особено од втората половина на XIX век, и се сметаат како најбројна маса на доселеници. Нивниот број не може со сигурност да се утврди од повеќе причини: долготрајноста на миграцискиот процес со променлив интензитет и во различни правци на движење (повеќестрано доаѓање и повторно враќање дома или доаѓање и релокација во друга држава), како и поради непрецизната евиденција и статистика. Досегашните сознанија за ова прашање се различни и често контрадикторни. Проценките за бројот на македонските бегалци од почетокот на 20 век се различни: од 200.000 до 1.000.000 луѓе, а според некои истражувачи, во првите 30 години на XX век биле доселени околу 100.000 души (Катарџиев И., 2008: 8-10). Според други, бројот на бегалците што влегле во Бугарија од 1878 до 1944 година се движи околу 150.000, а некои допуштаат бројност до 250.000 души (Гребенаров А., 2001: 78).

Во правец од Македонија кон Бугарија голем бран принудни иселувања има по растурањето на слободната територија во Пијанечко и по неуспехот на Кресненското востание; бран бегалци се јавува и во врска со т.н. Горноџумајско востание (1902); во периодот по Илинденското востание, по Балканските војни и поделбата на Македонија, во времето на Првата светска војна; по завршувањето на војната, кога во Егејскиот дел на Македонија биле направени демографски промени, особено со Лозанскиот договор (1919) и принудното иселување на околу 30.000 души во Бугарија; Нејскиот договор (1922) за размена на население меѓу Бугарија и Грција; по Граѓанската војна во Грција (1946-1948) итн. (сп.: Катарџиев И., 2008: 8-10; Гребенаров А., 2001: 73-77).

Во овој труд се осврнуваме на историските преселби на македонското население од североисточниот дел на Македонија, што се одвивале низ етапи кон крајот на XIX и почетокот на XX век, со крајна дестинација во областа Тузлук во Бугарија: од аспект на времето и причините за иселување (економски, политички, безбедносни, притисок, потиснување од друг етнос), како и функционирањето на доселениците во новата средина, во потрага по егзистенција. Истражувањето со споредба и научна проверка на различни извори на информации придонесува да се дојде до нови сознанија за разни аспекти од оваа проблематика. За овој прилог се користени архивски материјали и публикувани сеќавања на потомци на преселници.

Предметот на нашето истражување – областа Тузлук во Бугарија, ги опфаќа сеќавањата на потомците од генерациите кои првобитно го населиле овој регион. Особено се интересни исказите околу изборот на локацијата за населување – при што како фактор се јавува и наликувањето

на родното место на доселеникот. Врз основа на документација и на сеќавањата добиваме одговори околу времето и причините за иселувањето, како и за начинот на доселување. Како што може да се очекува, во нив се забележливи понекогаш анахронизми и нејаснотии во поглед на настани поврзани со причините и времето на доселувањето, како и во поглед на податоците за доселените родови и предисторијата на тие миграции. Како константа ја среќаваме информацијата дека во Тузлук се населуваат во 80-тите години на XIX век. Но, што му претходело на трајното населување?

За разбирање на тој процес на преселби сè до Тузлук како крајна дестинација е потребен осврт на ситуацијата во регионот од крајот на XIX век. Гледано во историски контекст, во времето на османлиското владеење Тузлук претставува област претежно населена со турско муслиманско население. По формирањето на бугарската држава, ова население започнало забрзано да се иселува (доброволно или под притисок). Истовремено, започнал процес на населување на депопуларизираната област со население од други краеве на државата и надвор од неа (од Пиринскиот дел и од источните краеве на Македонија, од Кустендилско, подоцна од Босилеградско итн.).

Предисторијата, пак, на доселувањата од Македонија во Тузлук може да се следи уште од крајот на XIX век, односно од настаните околу крајот на Руско-турската војна, ослободената територија во Пијанечко и Кресненското востание. Како резултат на неуспесите на ослободителните акции во Македонија, поради стравот од одмазда, во повеќе бегалски бранови населението се упатувало кон демаркационата линија и натаму кон бугарската територија. Правците на движење главно биле кон Горноџумајско и кон Кустендилско, но и кон Дупница, Ловеч, Плевен, Луковитско, Софија и Чепинското Корито, и од источните падини на Пирин Планина кон Горноџумајско (Пандевска М., 1993: 46-71). Дел од избеганото население се враќа во напуштените села, а дел трајно се населува. Поради големиот притисок започнува систематско населување низ бугарската држава. Во областа Тузлук, испразнета од муслиманско население, следиме промена на конфесионалниот и на етничкиот состав на населението преку етапите на отселување/доселување.

Во тој контекст започнало делумно спонтано (роднински врски), но и организирано населување на жители, а карактеристично е што тоа претставува нивна релокација. М. Б. од с. Долна Златица сведочи: „Нашите дедовци и прадедовци тргнале од Пиринска Македонија, од Кратово, но има и од западните покраини – Дукат, Црварица и др. Во тоа време преселувањето од Македонија е сврзано со многу тешкотии... Тргаат на едно многу тешко патување – со мали деца, многучлени семејства,

попат среќаваат делови од разбиена турска војска, треба да запираат, да се кријат. Преселувањето траело со години... Преселниците се движеле организирано – со свои раководители, по установен ред и правила. Не дошле одеднаш во Горна и Долна Златица и Пиринец (за Пиринец најдов помалку материјали). Најнапред се населиле во реоните на Червен Брјак, Луковит, Рупци“. Според натамошното раскажување, откако не им се допаднало тука, го замолиле Ст. Стамболов да им дозволи да се иселат од Черни Брјак и тој ги насочил кон Горна Златица и Кавлак. Но, тие се населиле во Долно Маст’нлар (Памет, 2005: 187-188).

Мостот на Голема Река кај с. Пиринец, во Тузлук (1940)

Во периодот што следи продолжиле да се одвиваат миграциски движења од привремен или траен карактер. По населувањето во областа Тузлук, луѓето се занимаваат со разни занимања, но како резултат на неповолната економска состојба започнале на одат на гурбет. Според сеќавањата на потомците, тие заминувале на работа како сидари, малтерџии или како градинари, најчесто во организирани групи, предводени од драгомани. Е. М. раскажува: „Мнозина тргнале на гурбет, по печалба. Уште со настапувањето на пролетта сидари и малтерџии од Антоново и од целиот Тузлук ги грабнале секирите и теслите и водени од мајстори како Најден Стојанов и Божил Најденов, тргнувале од блиските и подалечните околии, достигнале дури кустендилските села. Други антоновчани престојувале и зиме и лете од чокојските чифлици во Романија, работеле од градините на царска Русија дури таму до Ташкент. Ги воделе месни или горноорјаховски богати драгомани, во чиешто длабоки џебови потонувале добрите печалби“ (Милева Е., 2005: 115). Дестинациите на печалбарите биле различни: градители оделе низ државата (Софија, Видин), градинарите оделе за Романија, Русија (Ташкент), Узбекистан, Чехија (Памет, 2005: 149). Заминувале и за Америка (главно во Северна Америка и во Аргентина, во Јужна Америка). Одењето на печалба продолжило како начин на стопанисување, а во современата историја овој регион претставува пример за одлив на работната сила.

Во нашиов прилог се задржавме накратко на миграциите на два пункта: североисточниот дел на Македонија и областа Тузлук во Бугарија, кои главно се сведуваат на отселување на една и доселување на друга популација. Притоа, истражувањата покажуваат разновидни и хронолошки многуслојни историски и тековни миграциски процеси – низ различни и променливи форми и поттикнати од различни причини. Во врска со улогата на еден регион како приемник или емитер на население, во

случајот со областа Тузлук во Бугарија, се населуваат новите доселеници на местата на иселеното муслиманско население, делумно спонтано или организирано од државата.

Користена литература

- Беќаров, Й., Беќаров, И. 2004: Долни Чифлик. Историја, култура, развитие, Софија.
- Вражиновски Т., 2001: Македонското иселеништво – состојби и перспективи во неговото проучување, во: „Прв меѓународен научен собир Иселеништвото од Македонија од појавата до денес“, Скопје, 5-21.
- Гоцев, С. 88: Национално-револуционни борби во Малешевско и Пиянец 1860-1912, Софија.
- Гребенаров, А. 2001: Македонските бежанци од Македонија (1878-1944), во: „Прв меѓународен научен собир „Иселеништвото од Македонија од појавата до денес“ (Крушево 3-5 август 2000), Скопје, 73-88.
- Катарџиев, И. 2008: Македонската емиграција во Бугарија 1944-1950, Скопје.
- Лапе, Љ. 1976: Разловечкото востание од 1976 година и личноста на неговиот организатор Димитар Поп Георгиев Беровски, Скопје.
- Малинов, З. 2010: Компаративно проучување на акултурацијата на мигрантите од Шоплукот (на примери од Источна Македонија и Североисточна Бугарија), во: Балканската миграционна култура: исторически и современи примери од Бугарија и Македонија. Составител: Петко Христов, Етнографски институт со музеј, Бугарска академија на науките, Софија, 111-132.
- Милева, Е. 2005: Историја на Антоново. Март 1961, во: Памет за Тузлука. Историја и култура, Велико Търново.
- Петков, К. 2005: Из „Откровения“ (1993), во: Памет за Тузлука. Историја и култура, Велико Търново.
- Памет 2005: Памет за Тузлука (Спомени на современици), во: Памет за Тузлука. Историја и култура, Велико Търново.
- Пандевска, М. 1993: Присилни миграции во Македонија 1875-1881, Скопје.
- Пандевски, М. 1971: Учество на Македонците во вооружените ослободителни борби на бугарскиот народ во 60-тите и 70-тите години на XIX век, „Гласник“, XV, 1, Скопје.
- Поплазаров, Р. 1978: Ослободителните вооружени борби на македонскиот народ во периодот 1850-1878, Скопје.
- Ристовска-Јосифовска Б., 2002: Иљо Малешевски и Ѓорѓија Пулевски во ослободителните борби, во: „Војводата Иљо Марков-Малешевски и

неговото време. Меѓународна конференција 6-7 Мај 2000 во Берово“, Берово, 90-102.

Ристовска-Јосифовска Б., 2010: Аспекти од миграциските истражувања на Балканот, во: Балканската миграциона култура: исторически и съвременни примери от България и македонија. Съставител: Петко Христов, Етнографски институт с музей, Българска академия на науките, София, 44-76.

Руски документи, 2004: Руски документи за Македонија и македонското прашање /1859-1918/. Избор, редакција и коментари Александар Трајановски, Скопје.

Трайков, Д. 2005: Из „Браздата на моя живот“ (1998), во: Памет за Тузлука. Историја и култура, Велико Търново.

Summary

The focus of our current interest is the migrations of the Macedonian population from Eastern Macedonia towards the region Tuzluk in Bulgaria (second half of 19th and beginning of 20th century). This research covers the memories of descendants of the generations that originally settled in this region. Based on the documentation and the memories we get the answers concerning the time and reasons for the emigration, as well as how the immigration took place. The history of migration from Macedonia to Tuzluk can be followed since the end of the 19th century, that is to say since the events around the end of the Russo–Turkish war. As a result of the unsuccessful liberation activities in Macedonia, the population moved towards the demarcation line and beyond, towards Bulgarian territory, in a number of refugee waves during long time. One part of the population that had fled returned to the abandoned villages, and one part settled permanently.

Tuzluk was a region mostly populated by Turkish Muslim inhabitants, during the Ottoman reign. After the establishment of the Bulgarian state, this population started to emigrate rapidly. At the same time, a process of resettling the depopulated region with population from other regions of the country and from abroad (from the Pirin part and from the eastern regions of Macedonia, from Kustendil region, later from Bosilegrad region, etc.) started. In this context, there was partly spontaneous or organized settling of population, and what is characteristic is that it was in fact their relocation.